

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

© 2016 Слободан Станишић

© 2016 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-01805-9

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

СЛОБОДАН
СТАНИШИЋ

ЖИВОТ СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ВЛАДАРА

МАРКО КРАЉЕВИЋ
И БЛАГО КРАЉА
ВУКАШИНА

Роман о најомиљенијем
народном јунаку и његовој браћи

Београд, 2016.

СРЕДЊОВЕКОВНА ЦРКВА КОЈУ НАРОД назива Марков манастир налази се у селу Сушици, недалеко од Скопља. Званично, то је Црква Светог Димитрија и необична је по томе што има фреску са спољне стране зида, а то представља изузетак за грађевине тога времена. Насликана је фигура ратника под пуном ратном опремом, на коњу, значи, спремног за бој.

ГРАДЊУ ЦРКВЕ ЗАПОЧЕО ЈЕ КРАЉ
ВУКАШИН МРЊАВЧЕВИЋ, А ДОВРШИО ЊЕГОВ
СИН МАРКО 1377. ТАДА ЈЕ УНУТРАШЊОСТ
ГРАЂЕВИНЕ БОГАТО ОСЛИКАНА, УЗ ОНУ ФРЕСКУ
СА СПОЉНЕ СТРАНЕ, ИЗНАД УЛАЗНИХ ВРАТА.
НИЈЕ ТЕШКО ПРЕТПОСТАВИТИ КО ЈЕ НАСЛИКАНИ
ЈУНАК, ПОШТО КОЊ ИМА ШАРЕ, А ДОБРО СЕ
ЗНА ЧИЈИ ЈЕ ВЕРНИ ДРУГ БИО ШАРАЦ.

ЗИДАЊЕ ЦРКВЕ СВЕТОГ ДИМИТРИЈА
И СЛИКАЊЕ ФРЕСАКА У ЊОЈ ПОКЛАПА СЕ
С ВРЕМЕНОМ РАДЊЕ ОВОГ РОМАНА.

ПРВИ ДЕО

ИГРА ЛЕТЕЉИХ БУЗДОВАНА

Одмеравање снаге и брзине

1.

КРАЉ МАРКО СА својом пратњом изби на узвисину изнад Монахове пољане. Ту заустави коња Шарца, одлучивши да одмори поглед на пределу који се ширио преко простране планинске заравни.

Ретко се где на свету може видети лепота каква краси источну страну Царске планине. Нарочито с пролећа, кад се низ простране пашњаке, питоме узвисине, благо повијене брежуљке, шуме, реке и потоке, разлију стотине измешаних боја. Мирисни ветар уме да се прилепи уз усне, просто човек не разликује да ли удише или му се нуди укусан залагај.

– Као да су небески ткачи прострли прекрасне царске ћилиме – рече Марко опчињен лепотом.

Ко зна колико пута је долазио овамо да би, у различита доба године, уживао у лепоти предела.

– Сићи ћу до Пастирског извора – саопшти кратко, што је значило наређење пратњи да остане, а знак Шарцу да појури наниже.

Извор је био озидан крупним каменом, украшен плавом опеком, оивичен украсним жбуњем, изнад кога су се дизала висока стабла. Ово је уредио Марков отац, стари краљ Вукашин, који је често овамо долазио с породицом, најчешће недељом, кад је желео да се одмори. Марко је наставио овај породични обичај, али на свој начин. Долазио би пред неку важну одлуку, пред пут или битку, да освежи лице хладном водом, потом седне крај извора и препусти се мислима. Тако је било и овога пута, с том разликом што је размишљање кратко трајало.

– Бежимо, Бојане! – зачу се преплашени дечји глас.

– За мнош, Страхина! – викао је други.

Два дечака, одевена у пастирску одећу, сјурише се до извора и сакрише иза Марка.

– Која ли је голема невоља? – упита краљ.

– Медвед! – изговори млађи једва долазећи до даха.

Марко погледа у правцу испружене дечје руке. На ивици шуме, помало зачуђеног изгледа, стајао је огроман медвед и кривио главу час на једну, час на другу страну, као да проверава какав је утисак изазвао својом појавом. Зачудо, недалеко од њега мирно је пасло стадо као снег белих оваца, које као да не придају пажњу доласку опасног шумског становника.

Марко се осмехну и крену спорим одмереним кораком према звери.

– Хајде да се дохватимо – рече пошто му приђе.

Медвед се усправи на задње ноге и онако огроман баци се на краља. Овај га сачека раширених руку и тако, пред очима застрашених дечака, поче необично надметање у рвању.

– Показаћу ти ја како се плаше недужни пастири – претио је Марко напрежући се да обори грдосију која је мумлала и стењала у снажном загрљају.

Бојан и Страхиња су са узбуђењем посматрали необичну борбу између голоруког човека и огромне дивље звери. Са узвисине, краљева пратња је, без узбуђења, посматрала опасну сцену. Међу њима су била и Маркова браћа Андријаш, Иваниш и млади Дмитар, који, одмахујући главом, помало љутито рече:

– Мора ли наш брат да се туче са сваким кога сретне?

– По свему судећи, мора – закључи Иваниш.

– Више не прави питање ни с ким ће се дохватити. Какав снажан Турчин или медвед, свеједно.

За то време рвачко надметање се наставило, при чему је дошло до разлике у схватању борбе. Медвед је имао снагу, а човек ум и вештину. У жару обрачуна, Марко одлучи да примени ово друго. Подви ногу иза медведа, одгурну га и овај бучно тресну на леђа.

Са пропланка се заори смех, а медвеђа грдосија скочи и уплашено побеже у шуму. Зачудо, за њим похита Шарац, подсећајући на неког ко, са пуно осећаја, жури да утеши тужног губитника. У томе, изгледа, није био једини:

– Опрости, Брежино, мало сам претерао – рече Марко кајући се. – Врати се, покушаћемо да ублажимо медвеђу патњу. Допрати га, Шаро, лепото моја.

Шарац се одиста врати, а Марко завуче руку у бисаге и извади пљоснату дрвену посуду, са које скиде поклопац.

Медвед Брежина ускоро провири из жбуна, а онда, осетивши мирис меда, обрадовано дотрча, узе чинију и поче да се слади.

– Знао сам да се познајете – рече Бојан.

– Зар? А како си погодио? – упита Марко вадећи из бисага комад мяса и ситне колаче, које му је мајка Јевросима спремила за пут.

– Није користио канџе, а ни зубима није хтео да вас дохвати. Тај медвед вам је пријатељ.

– Врло паметно – закључи краљ. – Мој отац Вукашин га је нашао негде док је био мече. Припитомио се, навикао на нашу кућу, једва смо га натерали да се врати у шуму, где му је место.

– Још увек вас воли – додаде Страхиња.

– Медведи не заборављају ни љубав ни освету – рече Марко и пружи деци храну. – Почастите се, доста је било узбуђења. А чије су овце?

– Господина Константина Бега – одговорише дечаци у један глас.

Марко их поздрави, рече да се чувају, затим оде до места где га је чекала пратња и настави пут.

2.

ИЗГРАДЊА ЦРКВЕ СВЕТОГ ДИМИТРИЈА лепо је напредовала. Марко, још као краљевић, довео је најбоље мајсторе, стари краљ Вукашин обезбедио

је дукате, план су направиле познате византијске архитекте, тако да је црква за кратко време била под куполом. После Вукашинове погибије на Марици, Марко је наставио да гради породичну задужбину. Кад је он одсутан, као сада, радове надгледа краљица мајка Јевросима. Била је одевена у бело, што је у то време био знак дубоке жалости.

Јевросима сада прати осликавање унутрашњости цркве. Два чувена византијска иконописца управо почињу породичну слику Мрњавчевића. Један од њих јој показује скице.

– Имамо две могућности – каже. – По првој, у средини сте ви и почивши краљ Вукашин, а између вас је краљ Марко. Поред су остали ваши синови и кћери.

– Не одвајај ме од Вукашина – нареди краљица. – Нас двоје ћемо бити једно поред другог, уз нас је Марко, до њега Андријаш, а са друге стране Оливера Милица, Иваниш и Дмитар. Знам да имате много посла, али добићете помоћ. Колико сутра, придружиће вам се најпознатији домаћи сликари.

Тог тренутка у цркву улази слуга и најављује долазак високог госта. Јевросима изађе и пред црквом затиче Константина Драгаша, званог Бег. Овај уважени господин био је владар суседне државе и Марков пријатељ од раног детињства. Ништа није могло да поремети њихово другарство, ни освајање територије Драгаша, коју је Вукашин Мрњавчевић отео за један дан, ни признавање турске власти, коју су Коста Бег и његов брат Јован морали да прихвате. Другарства из детињства су искрена и чврста, а ако се продуже, остају таква целог живота. Неки мисле да је за Константинову храброст, правдољубивост и искреност,

које је испољавао према онима које поштује, највише за-
служна његова мајка Теодора, кћи Стефана Дечанског и се-
стра цара Душана Силног, с којом је Бег Константин сада
дошао у посету Јевросими. Теодора је била одевена као мо-
нахиња, пошто се после мужеве смрти одмах замонашила.

Јевросима срдачно поздрави госте, загрли Теодору,
коју је одувек волела, затим понуди да уђу у кућу крај
цркве и одморе се. Ту им се придружи и деспотица Јелена,
супруга почившег деспота Угљеше, који је, уз брата Вука-
шина, страдао на Марици. Пошто је послужење изнето и
пошто су гости поразговарали с домаћима о свакодневним
стварима, Бег Константин саопшти разлог посете.

– Морамо мој брат Јован и ја да одемо на разговор са
султаном. Може ли моја мати да остане с вама? Не желимо
да самује на двору.

– Увек је добродошла – одврати добродушна Јевросима.
Бег захвали, а онда се обрати деспотици Јелени:

– Чујем да намеравате за Солун.

– Да, тамо ћу се замонашити за петнаестак дана. Чекам
да ми Марко пошаље пратњу.

– А где је он? – упита Бег.

– Пошао је у Чардак до облака, да посети Ибрик-пашу.
Константин брижно одмахну главом.

– С њим није добро имати никаква посла.

– Знам, зато Марко и иде – одврати Јевросима брижно.

3.

МЛАДА ДРАМИНА ВРАЋАЛА се из шуме где је провела преподне берући печурке. Била је расположена попут ловца који је задовољан уловом. Левом руком носила је котарицу пуну плодова, док је у десној држала дуги штап, чији је врх био повијен у полукруг. Служио је као заштита од змија и да са високих грана убере неку воћку.

На изласку из шуме, Драмина застаде слутећи невољу. До ноздрва јој је допирао мирис паљевине, а већ у следећем тренутку зачу необичне гласове у даљини. Онда преко брега, иза кога је била кућа, угледа дим који се логано, као да не жури, пео у небо. Она осети како јој трну прсти од стрепње, затим потрча и стиже на узвисину. Призор који је угледала беше страшан. Кућа је горела, пред њом је непомично лежао њен отац, а око куће јашу четири обесна Турчина и вичу нешто неразумљиво. Са стране, на витком црном коњу, седи њихов вођа и посматра овај јадни приказ злурадо се осмехујући.

Драмина цикну и потрча према кући.

– Ах, ево нам и робиње! – ускликну пакосно Мулага, чије је ово било дело. – Ухвати је, Ахмете!

Један од обесних Турака окрену коња према девојци, стиже до ње и нагну се са намером да је зграби и подигне на коња. Истог тренутка доби обилан оброк – девојка му у лице сасу котарицу с печуркама. Он се трже унатраг, а тада стиже дуга мотка са куком, која му се обави око врата. Драмина повуче нагло штап и обори јахача, затим муњевито прилете, извуче му сабљу из корица и својски га распали.

Из шуме, добро скривени, борбу су посматрала два скромно обучена човека. Били су то чувени иконописци Јован Зограф и монах Григорије.

– Штета, Јоване, што не можемо да помогнемо овој несрећници – рече први тихо.

– Ми смо уметници, Григорије, нисмо ратници. Само бисмо улудо изгубили главе.

За то време Драмина је скочила на Турчиновог коња и појурила према осталим напасницима. Првог до кога је стигла распали дугим штапом преко очију и овај зајаука заслепљен. Друга двојица, кад су дошла себи од чуда, исукаше сабље и окомише се на девојку. Зачудо, она не устукну, већ им смело крену у сусрет машући дугим штапом. Један од њих се пови да избегне ударац, али га стиже врх сабље и он се стропошта с коња.

– Не могу да верујем – шапутао је Јован Зограф. – Избацила је из борбе тројицу.

– Права јуначина – прошапта монах Григорије.

Док су сабље звечале у борби с последњим нападачем, Мулага одлучи да све приведе крају. Прилете девојци с леђа и прободе је јатаганом. Без уздаха, без јаука, без речи, Драмина паде на земљу.

– Ти ћеш мени да убијаш војску, девојчуро проста! – рече бесно онај што се представљао као Мулага. Затим покупи опљачкано, и праћен оним рањеником, као и другим још у сузама, кога је звао Зуку Трапави, напусти поприште борбе. Четвртог су пребацили преко коња, намеравајући да га негде успут сахране.

Мале найасѣи и шѣеточине

4.

НА МЕСТУ ЗВАНОМ Петрова зараван краљ Марко нареди одмор. Коње пустише да пасу, а краљева пратња рашири велико платно, на које поставише храну и пиће. Марко оста по страни, загледан у даљину, као да неког чека. Не прође много времена кад се у дну видика појави мали облак, који се необично брзо увећавао. Краљ се осмехну – стиже његов побратим Реља Крилатица, брз и беспрекорно тачан.

Заиста, облак се убрзо претвори у коњаника који се на свом брзом коњу за тили час створи пред краљем.

– Доносим поруку од стрине Јелене – саопшти дубоким гласом.

Марко не рече ништа. Био је сигуран да стрина намерава да се замонаши, што су најчешће чиниле супруге великаша тога времена кад остану удовице. Сигурно хоће да томе и Вукашинови синови присуствују. Зато упита:

– Кад је замонашење?

– За петнаест дана, у Солуну. Моли те да одредиш пратњу.

Марко размисли. Мора да посети Ибрик-пашу, тамо се неће дуго задржати, а онда иде до војводе Хлапена. Овај ће сигурно тражити да оду у Бер, то је успут, одатле може да настави до Солуна. Зато позва браћу.

– Андријаш ће продужити са мном, а вас двојица се вратите и обезбедите стрини Јелени сигуран превоз до Солуна.

– Је ли нам довољно сто ратника у пратњи? – упита Дмитар.

– Јесте. И сместите је у Вукашинову свечану кочију, тако ће јој бити најудобније.

– Неће то она хтети, знаш је. Возиће се Угљешиним старим колима, на њих је навикла – рече Иваниш.

Браћа су одувек била врло сложна, поштовали и волели један другога, што им је од најранијег детињства у свест и понашање уградила мајка Јевросима. Свему је доприносио најстарији Марко, оштар и непопустљив у важним и озбиљним стварима, широке руке у мање важним, уз то изузетно нежан и брижљив према браћи.

Андријаш, који је највише био налик Марку, само мало нижи, без речи се окрете и врати у дружину. Дмитар окрену коња, спреман да крене према Прилепу. Он је био најмлађи, мада није тако изгледао. Сви су мислили да је то Иваниш, који је наследио мајчине црте и био нежног, готово дечачког лика, без браде и бркова који су на његовом бледом лицу споро расли.

Иваниш је увек имао ситне животне проблеме, тако да су браћа морала да брину за њега и да му помажу. То се десило и овом приликом. Његов коњ Мрган не хте да

пође, није му се, изгледа, напуштало друштво. Посебно је волео да буде уз Шарца, свог коњског друга, што се и овом приликом потврдило. Видећи да Мрган неће да крене, већ стоји у месту као укопан, Марко рече:

– Иванишев коњ је тврдоглав као магарац.

На те речи Шарац љутито фркну, скрећући Марку пажњу да пази како се изражава.

– Опрости, стари друже – извињавао се Марко с осмехом, схватајући да је направио грешку.

Немајући друге, Иваниш примени опробан поступак. Нагну се из седла, приближи усне Мргановом уху и дошапну нешто што су само њих двојица знала. Коњ се истог трена одобровољи, пође и спремно се придружи Дмитровом дорату.

– Он има тврду главу, а меко срце – објасни Иваниш.

После неколико тренутака два брата одоше пут Прилепа, а Марко са осталима настави према Чардаку до облака, како је Ибрик-паша звао свој двор.

5.

ИЗЛАЗИ! НАПОЉЕ! СМЕСТА да си напустио моју собу! – викала је Теодора ударајући танким дугим штапом по поду.

Забринута Јевросима улеће у собу и пита:

– Шта се догађа? С ким водиш ту беспштедну борбу?

Теодора се не осврће, већ машући прутом, завирује под кревет.

– Миш – рече најзад. – Не знам како је ушао, али знам колико ме је препао!

– Побогу, Теодора! – изговори Јевросима с благом љутњом. – Толико си викала, као да се бориш с неком великим створом.

– И јесте повелики, да знаш – објасни мајка Константина Бега.

– Нећеш га никад истерати тим штапом.

– Него како?

– Оставићемо комадић сира напољу и он ће изаћи да га поједе.

Док су се њих две договарале како да ослободе Теодорину собу нежељеног посетиоца, напољу се зачу Мрганово фрктање, а онда се огласи Дмитар:

– Мајко, дођи да спасаваш!

Схвативши да се нешто озбиљно догађа, обе похитају у двориште. Тамо затекоше Дмитра у пратњи Јована Зографа, монаха Григорија и Иванишевог коња Мргана, преко чијег седла је била положена девојка без свести. Хаљина јој је била умрљана крвљу.

– Шта се то догодило? – упита Јевросима забринуто.

Јован јој у неколико речи описа страшни догађај.

– Срећом, наиђоше ваши синови, висока краљице. Племенити Иваниш уступио је свог коња, а он ће доћи пешице.

Јевросима нареди да рањену девојку пажљиво унесу у кућу и положи на кревет. Затим донесе мелеме, а потом се она и Теодора посветише лечењу рањенице.

Јован и Григорије тихо одоше у цркву где се придружише иконописцима, а Дмитар се упуту у Прилеп, где ће на двору сачекати деспотицу Јелену.

Нико не обрати пажњу на Мргана, који се окрете и похита у сусрет Иванишу. Не може тај дозволити да његов вољени пријатељ самује и пешачи.

6.

МУЛАГА ЈЕ БИО познат у народу само по злу. Отимао је што му се прохте, и никад му није било доста. Грабио је све што би нашао у сиромашним сеоским кућама, односио из башта и са пашњака. Тако је поступио и са стадом Константина Бега, које је затекао на пространој заравни Царске планине. Мали пастири Бојан и Страхина храбро се супротставили отимачима, али недовољно снажни, само с чобанским штаповима у рукама, брзо су били савладани.

– Шта ћемо с њима? – упита Мулагин помоћник Зуку Ровит звани Трапави.

– Везуј их и поведи. Користиће као слуге, а могу да чувају стадо и код мене.

Отимачи кренуше преко пашњака не знајући да их из шипражја нечије ужарене очи зачуђено гледају.

Стеена која се помера

1.

ПРИБЛИЖАВАЈУЋИ СЕ ДВОРУ Ибрик-паше, Марко с пратњом стиже, преко поља званог Громовница, до велике стене која означава гранични угао његове државе.

– Мени се чини да је неко дирао наш камен међаш, брате – рече Андријаш сумњичаво вртећи главом.

Марко сјаха и приђе каменој громади. Његове дуге густе обрве саставише се на челу, што се догађало кад се наљути.

– У праву си, Андријашу – промрмља.

– Неко је проширио краљевство за дужину педља – нашали се Реља Крилатица.

– Не треба мени ни мрва туђег – љутито ће краљ Марко.

Он је претпостављао да Ибрик-паша хоће нешто да дозида уз свој замак и да се намерио на Марков међаш. Три дана је петоро радника покушавало да помери велику стену, а резултат је био једва видљив.

– Послаћемо неколико снажних момака да то врате на место – предложи Андријаш.